

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆದ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ

ದಿನೇಶ್.ಎನ್.ಎನ್.

ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಿ, ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮಂಗಳಗಂಗೋತ್ರಿ, ಕರ್ನಾಟಕ.
ಇಮೇಲ್ - shikshan@univ.ac.in

ಸಾರಾಂಶ (ಸಾರಾಂಶ):

ಶ್ರಮಜೀವಿ ರೈತರು ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಥಿಕ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಥಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದವು, ಅವುಗಳಿಂದ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿವೆ. ಬಹುತೇಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು ಆಡಳಿತಗಾರರನ್ನೇ ಕುರಿತವುಗಳಾಗಿವೆ. ಮಾವಳಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಘಟನೆ ಶಾಸನೋಕ್ತ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ದಾಖಲೆಯಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಘಟನೆ ತೋರಿ ರಾಜನ ತಪ್ಪನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ "೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ರೈತ" ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ರೈತ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ರೈತ ಹೋರಾಟ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. "ಕಾಡು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ಉಳುತ್ತಾನೆ. ದೇವೇಂದ್ರನು ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟ ಪೈರು ನಾಟಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆದ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಮಗೇಕೆ ಕೊಡಬೇಕು? ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಕಾನೂನನ್ನು ರೈತರು ವಿರೋಧಿಸಿದರು. ನಗರ ಡಿವಿಷನ್‌ನಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೇರಿ ಅರಸನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದಲಿತ ವರ್ಗದ ಆಳುಗಳ ಪೈಕಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾಗಗಳಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬಹುದಾದ ಹೊನ್ನಾಳು, ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಳು ಎಂಬ ವಿಂಗಡನೆ ಇತ್ತು. ಅಕ್ಕಿ ಬೆಳೆವ ಗದ್ದೆ ಜಮೀನಿನ ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟೇದಾರ ರೈತನಿಗೆ ಜೋಡೆತ್ತು, ಬತ್ತನೆ ಬೀಜ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂ.ಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಾಳಪ್ಪನಂತೂ ಹೆಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ರೈತರ ಸುಖಕ್ಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ರಾಯಣ್ಣನ ರೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರೈತ ಚಳುವಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೫೦ರಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲರೆದುರು ಕಾದಾಡಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೫೦-೫೧ರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಗರದ ಕಡೆಯ ದಂಗೆಕೋರರು ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಗಾರರ ವಂಶಿಕರನ್ನು ಪುಸಲಾಯಿಸಿ ಮೈಸೂರು ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದರು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆಂಗ್ಲರು ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ತಾವು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೬೯ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಿಂದಿನ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ನಿರ್ವಹಣಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿತು. ಅಸಮರ್ಪಕ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಹೊರಡಿಸಿ ಕೆರೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ರೈತರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದಿತು. ಈ ಲೇಖನವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆದ ಪ್ರಮುಖ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುಖ್ಯ ಪದಗಳು (ಅಭಿಪ್ರಾಯ): ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನೋಕ್ತ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು, ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ರೈತ ಚಳುವಳಿ, ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ನಗರದ ರೈತ ಬಂಡಾಯ, ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಬಂಡಾಯ, ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಪಟ್ಟುವನಲ್ಲ ನಡೆದ ಹೋರಾಟಗಳು.

೧. ಪೀಠಿಕೆ:

ಶ್ರಮಜೀವಿ ರೈತರು ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಥಿಕ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತೀಯ ಆರ್ಥಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತವು ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಮೀಣ

ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲರುವ ಶೇಕಡಾ ೭೦%ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಕೃಷಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತದಲ್ಲ ಕೃಷಿಯು ಆರ್ಥಿಕತೆಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ದೇಶಿಯ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಇದು ಶೇಕಡಾ ೭೦%ರಷ್ಟು ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೃಷಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲ ಅಂಗಭೇದ, ಜಾತಿಭೇದ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಸಮಾನತೆ ಹಾಗೂ ಶೋಷಣೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಮೂಡಿಬಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಪ್ರಭಾವವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗಿದ್ದುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದವು, ಅವುಗಳಿಂದ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರಭುಪೋಷಿತ ಆಡಳಿತಗಾರರ ದುರ್ವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ನಡೆದವುಗಳಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಭುಗಳನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ನಡೆದಂತಹವು. ಬಹುತೇಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು ಆಡಳಿತಗಾರರನ್ನೇ ಕುರಿತವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಭಾರತೀಯ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರೈತರ ಶಕ್ತಿಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಹೇಳಿದರೆ ಶೋಷಣೆಯ ಶಕ್ತಿಕೂಟವಾದ ಜಮೀನ್ದಾರ ಅಥವಾ ಸಾಹುಕಾರ ಆಳುವ ವರ್ಗವಾಗಿ ಶೋಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಘಟಿತರಾದ ರೈತರು ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಗತಿಪರ ಹೋರಾಟದ ನೆಲೆಯನ್ನು, ರೈತ ಶಕ್ತಿಯ ನೆಲೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಭಾರತದ ಮಾಜಿ ಪ್ರಧಾನಿಗಳಾದ 'ಚೌದರಿ ಚರಣ್‌ಸಿಂಗ್', ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಶೇತ್ಕಾರಿ ಚಳುವಳಿಯ ರೂವಾರಿ 'ಶರತ್ ಜೋಷಿ', ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಭಾರತೀಯ ಕಿಸಾನ್ ಒಕ್ಕೂಟದ ನಾಯಕರಾದ 'ಮಹೇಂದ್ರಸಿಂಗ್ ಟಕಾಯತ್', ತಮಿಳುನಾಡಿನ 'ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ನಾಯ್ಡು', ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ರೈತ ಸಂಘದ 'ಪ್ರೊ.ಎಂ.ಡಿ.ನಂಜುಂಡಸ್ವಾಮಿ', 'ಎನ್.ಡಿ.ಸುಂದರೇಶ' 'ರುದ್ರಪ್ಪ, ಇವರುಗಳು ರೈತರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹೋರಾಡಿದರು. ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆದ ಪ್ರಮುಖ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ: ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲ ನಡೆದ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿದೆ.

೩. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲ ನಡೆದ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು

೩.೧. ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನೋಕ್ತ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೦)

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೦ರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನವೊಂದರ ರೀತ್ಯಾ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರನರಸಿಂಹನ ಕಾಲದಲ್ಲ ಬದನಹಾಳು, ಮೊಲಹಾಳು ಮತ್ತು ಕೆಲ್ಲಕೆರೆ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜಮೀನು ಗಡಿ ಸಂಬಂಧದ ವಿವಾದವು ರೈತರಲ್ಲ ಒದಗಿತು. ಆಗ ದೊರೆಯೇ ಐದು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಸ್ವತಃ ನಿಲಗೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು ನಿಂತ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಾದವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿದರು ಎಂದು ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ. ಅವರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಾಸನೋಕ್ತವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೮ನೇ ಶತಮಾನದ 'ಮಾವಳಿ ಶಾಸನ'ದಲ್ಲ ಮೊದಲ ರೈತ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಸೂಚನೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಉಳುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರದ ಭೂಮಿಯ ಸುಂಕದ ಪರಿಹಾರ ನೀಡಿ, ಆ ಮಡಿದ ವೀರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲ ಅವನ ಮನೆಯವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡುವ ಸಂದರ್ಭ 'ವಾದೆಪುಲ' (ಬಹುಶಃ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬರ ಹೆಸರು) ಎಂಬುವನು ನಾಲ್ಕೈತಿನ ಬಳ್ಳೆಗೆ^೧ ಕೂಡಿಗೆ ಜಮೀನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಆರೆತ್ತು ಉಳುವ ಭೂಮಿಯಷ್ಟು ಸುಂಕವನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಊರಿನ ರೈತರಿಗೆ ಸವಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಮಾವಳಿ ಶಾಸನದಲ್ಲ ಬರುವ ಈ ಘಟನೆ ಶಾಸನೋಕ್ತ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ದಾಖಲೆಯಾಗಿದೆ.^೨ 'ನಾಲ್ಕೈತಿನ ಬಳಸಿ ಕೆಡಿಸಿ ಆರೆತ್ತು ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಸಲಲಾರದೆ ಓಡಿ' ಎಂಬ ಶಾಸನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲ ಆಕ್ರಮಣ ಊರವರ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಹಾಗೂ ಆಕ್ರಮಣಕಾರನ ಪಲಾಯನವು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ನಂತರ ನಾಲ್ಕೈತಿನ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು, ಹೋರಾಟದ ನಂತರ ಮರು ಪರಿಹಾರದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

^೧ "ಬಳ್ಳೆ" ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ಸೇರಿನ ಆಳತೆ ಕೂಳಿಗ-ಬಳ್ಳೆ (ಬಳ್ಳೆ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, "ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು", ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸಮಿತಿ, ವಿಧಾನ ಸೌಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೭, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ:೧೧.
^೨ ಮಲ್ಲಕಾರ್ಜುನ ಕೊಡ್ಲಿಗರೆ, "ಕೃಷಿಕ ಹಿತರಕ್ಷಣೆ, ರಾಜ್ಯನೀತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯೋಪಾಯಗಳು ಸಮೀಕ್ಷೆ", ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಸಂಸದೀಯ ಸುಧಾರಣಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೯, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ:೧೩.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲ ಒಕ್ಕಲಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನ ತೆರಿಗೆ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭವು ಅವನ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಜೋಳದಹಾಳು ಗ್ರಾಮದ ಭಕ್ತ 'ಒಕ್ಕಲಗ ಮುದ್ದಯ್ಯ', ಕೃಷಿ ಕಾಯಕದ ಮೂಲಕ ಜಂಗಮ ದಾಸೋಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. 'ಅಂಗವೇ ಭೂಮಿಯಾಗಿ, ಅಂಗವೇ ಬೆಳೆಯಾಗಿ, ವಿಶ್ವಾಸವೆಂಬ ಬತ್ತ ಬಲದು ಉಂಡು ಸುಖವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಮ ಭೀಮ ಜೀವ ದನದೊಡೆಯ'^೩ (ಧನದೊಡೆಯ ಎಂದು ಆಧುನಿಕವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ವಚನ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿದೆ) ಎಂದಿರುವಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಮತ್ತು ದನಗಳ ಒಡೆಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಕೊಟ್ಟು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ರಾಜನ ಸೇವಕರು ಒಮ್ಮೆ ಬಂದು ಪುನಃ ತೆರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದಾಗ ವಾರ್ಷಿಕ ತೆರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಾಗ ಮತ್ತೆ ಕೊಡೆನೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು. ಸೇವಕರು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ (ಪುನಃ) ಪೀಡಿಸಿದಾಗ ಮುದ್ದಯ್ಯ ರಾಜನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ೨೦ ಕೊಳಗ^೪ ಭೂಮಿಗೆ ೯೦ ಹೊನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ, ಆದರೆ ಸೇವಕರು ಮತ್ತೆ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ದೂರು ನೀಡಿದಾಗ ರಾಜ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಅನ್ಯಾಯದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲ ಖಂಡಿಸಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಘಟನೆ ತೋರಿ ರಾಜನ ತಪ್ಪನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ "೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ರೈತ"^೫ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜೊತೆಗೆ ರಾಜನ ಗೇಣಿದಾರನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೇಣಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂಚನೆಯು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಗಿಲ್ಲದ ನೈತಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎದುರು ತನ್ನ ದೈವಪ್ರಜ್ಞೆ ತೋರಿ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಾದರಿ ವಕ್ತಾರನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಈತನೇ ಸಂಘಟನೆಕಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

೩.೨. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ರೈತ ಚಳುವಳಿ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೮೩-೮೪):

ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ರೈತ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ರೈತ ಹೋರಾಟ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಭೂ ಕಂದಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಸುಧಾರಿಸಿ, ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 'ನವ ಕೋಟಿ ನಾರಾಯಣ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು.^೬ ಸಾಗುವಳಿ ಸಂಬಂಧದ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಕಂದಾಯದ ದರ ನಿಗದಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ "ಎಳಂದೂರು ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ" ರೈತನ ಮೇಲಿನ ಕುತಂತ್ರದ ಶೋಷಣೆಯು ಅಂದಿನ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವು. ಮಂತ್ರಿಯ ಕುತಂತ್ರದ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾದ ರಾಜ ರೈತರನ್ನು ಮಟ್ಟಹಾಕಲು ವಿಧಿಸಿದ ೧೯ ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆಗಳು ರೈತರ ಸಹನೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದವು.^೭ ಭೂಕಂದಾಯದ ಪ್ರಮಾಣ ಗಿಡಗಂಟಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಗೆ ೫ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ೧/೩ ಪಾಲು, ಮಧ್ಯಮ ಭೂಮಿಗೆ ೧/೪ ಪಾಲು ಇತ್ತು. ತೋಟದ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಫಸಲಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಂದಾಯ ನಿಗದಿಯಾಗಿತ್ತು.

ರೈತರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ "ಕಾಡು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ಉಳುತ್ತಾನೆ. ದೇವೇಂದ್ರನು ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟ ಪೈರು ನಾಟಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆದ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಮಗೇಕೆ ಕೊಡಬೇಕು? ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಕಾನೂನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರು.^೮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನೆದರೆ (ಹೊದಿಕೆ)^೯, ಕವಣಾಯ,^{೧೦} ಏರಸುಂಕ, ದನಕರ ಮಾರಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸುಂಕ, ಉಬ್ಬಿಕಾಣಿಕೆ, ಕುರಿತೆರಿಗೆ, ಅಂಗಡಿ ಪಟ್ಟಡಿ, ಮಗ್ಗದ ಕಂದಾಯ, ಮದುವೆ ತೆರಿಗೆ (ಮದುವೆಯ ಸುಂಕ),^{೧೧} ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆ, ಗಿಡ ಕಾವಲು(ಗುಳಿದರೆ) ಸೇರಿದಂತೆ ೧೯ ರೀತಿಯ ಹೊಸ

^೩ ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, "ಸಮಗ್ರ ವಚನ ಸಂಪುಟ-ಸಂಕೀರ್ಣ ವಚನ ಸಂಪುಟ-೧", ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೩೨೨-೩೨೩, ವಚನ ಸಂಖ್ಯೆ: ೧೦.

^೪ ಶಿ.ರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಪ, "ಮತ್ತರ್"ನ ಆಧುನಿಕ ಭೂಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೩೩.

^೫ ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, "ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು", ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸಮಿತಿ, ವಿಧಾನಸೌಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೩, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೪.

^೬ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು, "ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭುಗಳು-ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ-೧", ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೨೨.

^೭ ಜಿ.ಎಸ್.ಕರ್ನಲ್ ಮಾರ್ಕ್‌ವಿಲ್ಡ್ಸ್, "ಆಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಥಮ ಇತಿಹಾಸಕಾರ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೨, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೨೮.

^೮ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು, "ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭುಗಳು-ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ-೧", ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೨೨

^೯ ಮನೆದರೆ(ಹೊದಿಕೆ)-ಮನೆಗಂದಾಯ.

^{೧೦} ಕೆ.ಎನ್.ಅಶ್ವತ್ಥಪ್ಪ, "ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸ(ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೨೦೧೨ರವರೆಗೆ)", ಸುಭಾಷ್ ಸ್ಟೋರ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೧೫.

^{೧೧} ಕವಣಾಯ - ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಅದಾಯ.

ವಿಠಲ ಡಿ.ಪೋತದಾರ, "ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಕೆಲವು ತೆರಿಗೆಗಳು-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೧೫.

^{೧೨} ಮದುವೆತೆರಿಗೆ (ಮದುವೆಯ ಸುಂಕ),- ಮದುವೆಯ ಶುಭ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಶುಲ್ಕ.

ವಿಠಲ ಡಿ.ಪೋತದಾರ, "ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಕೆಲವು ತೆರಿಗೆಗಳು-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೧೩.

ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು.^{೧೨} ಹೊಸ ತೆರಿಗೆಗಳು ರೈತರಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಸಮಾಧಾನ ಮೂಡಿಸಿದವು. ಹೆಚ್ಚಾದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ರೈತರು ಹೋರಾಟ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಮಂತ್ರಿ 'ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ' ರೈತರ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾತುಕತೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮ ಮತ್ತು ರೈತ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಒಬ್ಬೊಬರನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುವ ನಾಟಕ ಮಾಡಿ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೪೦೦ ಜನರನ್ನು ಹತ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ಈ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾಯಿತೆಂದು ಮಾರ್ಕ್‌ವಿಲ್ಸ್ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.^{೧೩} ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ರೈತ ಚಳುವಳಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿತು.^{೧೪} ಅಂದಿನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ತುಂಡು ಚಳುವಳಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಆದರೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

೩.೩. ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಕಾಲದ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ ವಿರುದ್ಧ ರೈತರ ಪ್ರತಿಭಟನೆ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೮೫):

ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ, ಜನರಹಿತ ಚಿಂತನೆ, ನೀತಿ-ನಿಯಮಗಳ ಪಾಲನೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತರುವುದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸ್ವಹಿತಾಸಕ್ತಿ ತಮ್ಮ ಅದಕ್ಷತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುನ್ನಾರಗಳ ಕಾರಣ ಜನರ ದೂರು ದುಮ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಆಡಳಿತದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ ತಿರುಚಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ರೈತರ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ನಷ್ಟ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ಇವೆ. ಅದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೂ ಕೇಡು, ಜನಹಿತಕ್ಕೂ ಕೇಡು. ಇಂತಹ ಒಂದು ಘಟನೆ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ರೈತರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ರೈತರ ಮೇಲೆ ಟಿಪ್ಪುವಿಗೆ ಕೋಪ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರೈತರಿಗೆ ಕ್ರೂರ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಅದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಸಮೀಪದ ರೈತರು ಕಂದಾಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹಣವನ್ನು ದಂಡದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅವರ ಹಿಂಸೆ, ಕಿರುಕುಳ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಬೇಸೆತ್ತ ರೈತರು ದುಷ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಿರುಕುಳದ ವಿರುದ್ಧ ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಬಳಿ ಬಂದು ದೂರು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ರೈತರ ದೂರಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ತಪ್ಪನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಮಂತ್ರಿ ಮೀರಸಾಧಕನು ರೈತರ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಟುಲ ನಾಟಕ ಮಾಡುತ್ತ ಶೇ.೩೭ರಷ್ಟು, ೧/೨ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಯಾವ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಕಂದಾಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ರೈತರಿಗೆ ತಂಬಾಕು ಬೆಳೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡಲಾಗುವುದು ಎಂದನು. ತರಿ ಭೂಮಿಗೆ (ನೀರಾವರಿ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ) ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ೧/೪ ಭಾಗ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಮಲ್ದಾರರು ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು.^{೧೫} ರೈತರು ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪುವಿನ ನಡುವೆ ವಿಷಯ ಮನನವಾದ ಮಂಡನೆ, ಪರಿಹಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಇದ್ದವನು ಅಧಿಕಾರಿ "ಮೀರಸಾಧಕ". ಆದರೆ ಅವನು ಅಧಿಕಾರದ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಡಳಿತದ್ದೇ ತಪ್ಪೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಮೇಲ್ಮೈ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಂಬಿಕೆದ್ರೋಹ ಮಾಡಿ ರೈತರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಕೊಡಿಸಿದ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರೈತರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳ ನಷ್ಟ ಉಂಟಾಯಿತು. ಜೂತೆಗೆ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಹಿ ಉಳಿಯುವಂತಾಯಿತು.

೩.೪. ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ನಗರದ ರೈತ ಬಂಡಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೩೦):

ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಬ್ರೂಟಲ್ ಆಡಳಿತ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದು ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಉದ್ಯೋಗ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದವರು. ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಗಳ ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಪಾಳೇಗಾರರು ಹಾಗೂ ಸೈನ್ಯದ ರೈತಾಪಿ ಜನರಿಗೆ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಅರ್ಧ ಹಣ ನೀಡಿ ಮಿಕ್ಕ ಹಣಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಕಂದಾಯ ನಿಗದಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತಾಲೂಕಿನಿಂದ ತಾಲೂಕಿಗೆ, ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇದ್ದು ಏಕರೂಪತೆ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಡೂರು ಮತ್ತು ತರೀಕೆರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹನುಮನದಯ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯದಯ ಎಂಬ ಅಳತೆಗೋಲುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕಂದಾಯ ನಿಗದಿ ಉಳಕೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಮೇಣ

^{೧೨} ಗಿಡಕಾವಲು(ಗುಳದರೆ)-ತೋಟದಲ್ಲಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಡುವ ಕುಣಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಕರ, ತೋಟದ ಬಾವಿಯ ಮೇಲಿನ ಕರ, ಕುಳದರೆ ತೋಟದಲ್ಲ ನೆಟ್ಟ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ಕರವಾಗಿತ್ತು.

ವಿಠಲ ಡಿ.ಮೋತದಾರ, "ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಕೆಲವು ತೆರಿಗೆಗಳು-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೧೫.

^{೧೩} ಕೆ.ಎನ್.ಅಶ್ವತ್ಥಪ್ಪ, "ಪ್ರಗತಿಪರ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸ(ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೦೧೭ರವರೆಗೆ)", ಸುಭಾಷ್ ಸ್ಟೋರ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೭, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೯೨೭.

^{೧೪} ಶಾಮರಾವ್.ಎಂ., "ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಚರಿತ್ರಸಾರ", ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೯, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೨೩.

^{೧೫} ಡಾ.ಎಂ.ವೈ.ಸಾವಂತ, "ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೊಡುಗೆ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೨೫೩.

ಕಂದಾಯದ ಭಾರ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವವರು ಕಡಿಮೆಯಾದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ^{೧೬} ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು.

ನಗರ ಡಿವಿಷನ್‌ನಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೇರಿ ಅರಸನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದಲತ ವರ್ಗದ ಆಳುಗಳ ಪೈಕಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾಗಗಳಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬಹುದಾದ ಹೊನ್ನಾಳು,^{೧೭} ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಾಳು^{೧೮} ಎಂಬ ವಿಂಗಡನೆ ಇತ್ತು. ಅಕ್ಕಿ ಬೆಳೆವ ಗದ್ದೆ ಜಮೀನಿನ ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟೇದಾರ ರೈತನಿಗೆ ಜೋಡೆತ್ತು, ಬತ್ತನೆ ಬೀಜ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂ.ಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಹಣವನ್ನು ರೈತ ವಾಪಸ್ಸು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಧ್ಯತಾ ಪದ್ಧತಿ' ಜಾರಿಗಿದ್ದು ಅದರಂತೆ ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲಾ ಮೇಲುಪೈರು ಬೆಳೆಯಾದ ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗು, ಹಣ್ಣುಗಳು ಪಟ್ಟೇದಾರನ ಪಾಲಿಗೆ, ಕೀಳುಪೈರು ಬೆಳೆಯಾದ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ಎಲೆ, ಮೆಣಸು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ರೈತನ ಪಾಲಿಗೆ ದಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದವು. ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನ ಕಾಲದ ದರದಂತೆ ಕಂದಾಯ ಅಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಬೆಳೆಯ ಐದನೇ ಒಂದರಷ್ಟು (೧/೫) ಕಂದಾಯ ಕಟ್ಟುವ ಹೊಣೆ ಪಡೆದಿದ್ದಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಹತ್ತನೇ ಮೂರರಷ್ಟು ಪಡೆಲರಿಗೆ ದಕ್ಕುತ್ತಾ ಬಂದು ಅವರು ಶ್ರೀಮಂತರಾದರು. ರೈತರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಗರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಆರ್ಕಾಟ್, ದಕ್ಷಿಣ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸೀಮೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದು ತರೀಕೆರೆ ಬಳಿಯ ಲಕ್ಕವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದರೋಡೆಕೋರ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ರಾಮರಾಯನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುತ್ತ ಜನರ ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಗರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೈಗಮಲ್ಲನೆಂಬ ಪುಂಡ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಜನರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬಿತ್ತಿ ಜನರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ. ಇವನು ಹೊನ್ನಾಳ ಸನಿಹದ ಚಿನ್ನಕಟ್ಟೆ ಗ್ರಾಮದವನು. ಇವನ ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಣ್ಣ ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ೨೦ ವರ್ಷ ಆಗುವ ಮುನ್ನವೇ ನಾನಾ ಕಡೆ ಕಳವು ದರೋಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷ ಕಾಲ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಶಿಕ್ಷೆ ಅವಧಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗಿ ಬರುವಾಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋರ್ಟಿನವರು ನೀಡಿದ್ದ ರಹದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಬೂದಿಬಿಸವಪ್ಪ ನಗರ ಖಾವಿಂದ ಎಂದು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಗ್ರಾಮದ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ. ರಾಮರಾಯನ ಭಾವಮೈದನ ಆನವಟ್ಟಿ ಸುಭೇದಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯನು ಈ ಬೂದಿಬಿಸವಪ್ಪನಿಗೆ ತುಂಬ ಉತ್ತೇಜನ ಕೊಟ್ಟು ಅರೆಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಪಡೆಲನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದು ಶ್ರೀಮಂತ ನಗರ ಖಾವಿಂದ, ನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜರಾದ ಹೈಗಮಲ್ಲನಾಯಕರು ಆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ವಿವಾಹ ಮಹೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಮುಫತ್ತಾಗಿ ಒದಗಿಸಿ, ಖುದ್ದಾಗಿ ಹಾಜರಿದ್ದು ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪಡೆಲರು, ರೈತರು, ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸೇರಿ ಅವನನ್ನು ನಗರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜನೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಇದಾದ ನಂತರವೇ ರೈತರಿಗೆ ಕಂದಾಯ ಮಾಫಿ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಕಂದಾಯ ದರ ಇಳಿಸುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅವನು ನೀಡಿದ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಆಣ್ಣಿಗೇರಿ ಮನೆತನದ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಎಂಬಾತ ಚನ್ನಗಿರಿ ರೈತರನ್ನು ಅಲ್ಲಯ ಅಮಲುದಾರನ ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ದುಷ್ಟಕೂಟದ ಸುಭೇದಾರರೊಡನೆ ಆ ಅಮಲುದಾರ ಸೇರದಿದ್ದುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಒಂದು ಪ್ರಬಲ ಸ್ವಾರ್ಥಿ ಸಮಯ ಸಾಧಕ ವರ್ಗ ಮುಗ್ಧ ರೈತಾಪಿ ಜನರನ್ನು ಬಾಕ್ಟಿಯನ್ನು, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗುಪ್ತಕಾರಕಾ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಶೋಷಿಸಿದ್ದ ಬಗೆ, ಉಪ್ಪು ತಿಂದೂ ರಾಜ ನೀತಿಯ ಕಟ್ಟಕೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹವೆಸಗಿದ ಬಗೆ ಇದಾಗಿತ್ತು.

೩.೫. ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಬಂಡಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೩೦):

ಕಿತ್ತೂರು ರಾಣಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮನ ಕಾಲದ ಹಳ್ಳಿ ಕಾವಲನ ಒಬ್ಬ ತಳವಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಂಚೆದೂತಕನಾಗಿ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಇಟ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸೇವಾ ಜಮೀನನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.^{೧೯} ಸಂಗೊಳ್ಳಿಯ ಕುಲಕರ್ಣಿಯೂ, ಇವನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿದ್ದ

^{೧೬} "ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಆಯಾ ತಾಲೂಕಿನ ಸುಭೇದಾರರು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಗೊತ್ತಾದ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಆ ನಿಗದಿತ ಮೊಬಲಗಿಗೆ ಕೊರತೆಯಾದರೆ ಸುಭೇದಾರನೇ ಹೊಣೆ. ಹೆಚ್ಚು ಹುಟ್ಟುವಳಿ ಆದರೆ ದರ್ಬಾರಿಗೆ ಸೇರಬೇಕು. ರೈತರಿಗೆ ಸುಭೇದಾರರು ಏನೂ ತೊಂದರೆ ನೀಡಬಾರದು, ಹೊಸ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೂಡ ವಿಧಿಸಬಾರದು. ಬಡಾಯ (ಸರ್ಕಾರಿ) ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪಾಲನ ದವಸವನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರೈತನನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಬಾರದು ಎಂಬತ್ಯಾದಿ ವಿಧಾಯಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು".

"ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ಉತ್ತು (ಉತ್ತಿ) ಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ರೈತನು ಆ ಹೊಲದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧಾನ್ಯದ ಮೊತ್ತ ಅಥವಾ ಹಣವೇ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ".

ಪ್ರವೀಣ್.ಬಿ., "ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳೆವಣಿಗೆ", ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೭, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೭೮-೧೮೦.

^{೧೭} ಹೊನ್ನಾಳು ಎಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ, ಭೂ ವಾರಸುದಾರರ ಬಳಿ ಬೇಸಾಯವನ್ನು ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದವರು.

^{೧೮} ಮಣ್ಣಾಳು ಎಂದರೆ ಬೇರೆಡೆ ವರ್ಗಾವಣೆಗೊಳ್ಳದೆ (ಭೂಮಾಲೀಕ ಬೇರೆಯಾದರೂ) ಅದೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿಯನ್ನು ಸತತ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕೃಷಿ ಆಳಿಗೆ (ಕಾರ್ಮಿಕರು).

^{೧೯} ಕೆ.ಎನ್.ಅಶ್ವತ್ಥಪ್ಪ, "ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸ(ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೨೦೧೭ರವರೆಗೆ)", ಸುಭಾಷ್ ಸ್ಟೋರ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೭, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೭೩೩.

ಹಾಗೂ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಾಳಪ್ಪನಂತೂ ಹೆಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ರೈತರ ಸುಖಕ್ಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ರಾಯಣ್ಣನ ರೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ರಾಯಣ್ಣನಿಗೆ ರೈತ ಬಲವೆಲ್ಲಾ ಸೈನ್ಯ ಬಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರೈತ ಚಳುವಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿ ಗಲಿಬಿರಲ್ಲ ಆಂಗ್ಲರೆದುರು ಕಾದಾಡಿತು. ಆದರೆ ಬಾಳಪ್ಪನವರ ಮೋಸದಿಂದ ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಗಲ್ಲಗೇರಿಸಿದರು.⁹⁰

೩.೨. ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಪಟ್ಟು (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೩೧):

ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಗಾರ (ರಂಗಪ್ಪ ನಾಯಕ) ಪೂರ್ವಿಕನಾದ ಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ದಳಪತಿ. ಮೊದಲು ಸಂತ ಬದನೂರು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊನೆಗೆ ತರೀಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದನು. ಅವನ ವಂಶಿಕರು ಮೊಗಲಾಯಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ನಂತರ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಪೊಗದಿ ಕೊಡುತ್ತ ಕೊನೆಗೆ ಪಾಳೇಪಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶದ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕ ಬಂಧಿತನಾದ. ೧೮೩೦-೩೧ರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಗರದ ಕಡೆಯ ದಂಗೆಕೋರರು ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಗಾರರ ವಂಶಿಕರನ್ನು ಪುಸಲಾಯಿಸಿ ಮೈಸೂರು ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದರು. ಈ ವಂಶದ ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕ, ಅವನ ಮಗ ಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೋದರನ ಮಗ ಸರ್ಜಪ್ಪನಾಯಕ ಇವರಲ್ಲಿ ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೇಪಟ್ಟನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಸೆ ಚಿಗುರಿ, ರೈತರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ದಂಗೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕ ಮುಂದುವರಿದು, ಬಾದಿಬಸವಪ್ಪನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿದ. ಕೌಲೇದುರ್ಗ, ಕಾಮನದುರ್ಗವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.⁹¹ ಹೊನ್ನಾಳ ಚನ್ನಗಿರಿ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣ, ಉಡುಗಣಿ, ಶಿಕಾರಿಪುರ ಕುಂಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ರೈತ ಜನರಲ್ಲಿ ದಂಗೆ ಎದ್ದರು. ಈ ದಂಗೆಯು ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ, ಅರಕಲಗೂಡು, ಕೃಷ್ಣರಾಜಕಟ್ಟೆ, ಹುಳಿಯೂರು, ಹೊಳೆಹೊನ್ನೂರು, ತರೀಕೆರೆ, ಆನವಟ್ಟ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ಆಗ ವೀರರಾಜೇ ಅರಸನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆಂದು ಭಕ್ತಿ ಅಣ್ಣಾಜಿರಾಯ, ಅಂಚೆ ರಾಮಯ್ಯನನ್ನು ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ರೆಸಿಡೆಂಟ್‌ನ ಸೈನ್ಯದ ನೆರವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ದಿವಾನ್ ವೆಂಕಟರಾಜೇ ಅರಸನನ್ನು ರೆಸಿಡೆಂಟ್‌ನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ರೈತರ ದಂಗೆ ಅಡಗಿಸಲು ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ರೈತರಲ್ಲಿಯ ಒಳಗಿನ ಅತ್ಯುಪ್ಪಿ ಪ್ರಕಟವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಬೆಂಗಳೂರು ಘೌಜದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಘೌಜದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರೈತರು ನಗರದವರಂತೆ ಕೂಟವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ನಗರದ ರೈತರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರೈತರಿಗೆ ದಂಗೆಗೆ ನೇರಲು ಕರೆ ನೀಡಿರುವಂತೆ ಈ ದಂಗೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೩೦ನೇಯ ಇಸವಿ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೪ರಂದು ಕಛೇರಿ ಭಕ್ತಿ ರಾಮರಾಯ, ಭಕ್ತಿ ಪುಟ್ಟಬಸವಪ್ಪಾಜಿ, ಭಕ್ತಿ ದಾಸಪ್ಪಾಜಿ, ಬಾಬುರಾಯ, ಭಕ್ತಿ ಭೀಮರಾಯ ಮುಂತಾದ ಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಮಹಾರಾಜರು ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಹರಸಕುಪ್ಪೆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿ ರೈತರು ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗಿದ್ದ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ನಂತರ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು. ರಾಜರು ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಸೌಕರ್ಯ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಅತ್ತಿಗುಪ್ಪೆ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಡಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ರೈತರ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಕಂಡು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರು. ಸಂಚಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಈ ರೈತರು ಕಂದಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಿದೆ, ಸುಭೇದಾರ, ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಷ್ಟ ಕೇಳದೆ, ಹೆಂಗಸರ ಮಾನಭಂಗ ಹಾಗೂ ಇತರ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತ ಪ್ರಜಾಪೀಡಕರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಎಂದೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡರು.

ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲದ ರೀತ್ಯಾ ೧೮೩೦-೩೪ರ ಬಾದಿಬಸವಪ್ಪ ನಾಯಕನ ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಆನಂದಪುರದ ಬಳಿಯ ಹೊಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ರೈತರ ಸಮಾವೇಶ ನಡೆದು ರೈತ ಚಳುವಳಿಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಗರ ಪ್ರಾಂತದ ರೈತ ಬಂಡಾಯವೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಇದನ್ನು ಕರೆದು ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರೈತರನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದರು. ಆನಂದಪುರ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ರೈತ ನಾಯಕ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಾದಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದ ಈ ಚಳುವಳಿಯ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ನೇರ ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ದಂಗೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆಂಗ್ಲರು ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ತಾವು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸರ್ಜಪ್ಪನಾಯಕನು ೧೮೩೮ನೇಯ ಇಸವಿಯವರೆಗೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ರೈತ ಬಂಡಾಯ ಅಸಮರ್ಥ ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಮೇಲಿನ ರೈತರ ರಾಜಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಕುರಿತು ಬೇರೆ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದಲ್ಲೇ ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

⁹⁰ ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, "ಬಡುಗಡೆಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ", ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೧೨.

⁹¹ ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, "ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸತ್ಯಾನ್ವಯಗಳು", ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸಮಿತಿ, ವಿಧಾನಸೌಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೭, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ:೪೭-೪೮.

೩.೨. ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಆಂಗ್ಲರ ಕಾಲದ ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಕೋಡ್ ನಿಯಮಗಳ ವಿಫಲತೆ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೩೧):

ನಗರ ಬಂಡಾಯದ ನಂತರ ೧೮೩೧ರಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲರು ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ರಾಜರಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ರೂ.೩೦೦ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದಾಯದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳೆಂದು ಮತ್ತು ರೂ.೩೦೦ ಕ್ಕೂ ಕಡಿಮೆ ಆದಾಯದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣ ಕೆರೆಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು.^{೨೨} ಮತ್ತು ಕೊಡಗಿ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ವಿಂಗಡನೆ ಇತ್ತು. ಕೊಡಗಿ ಕೆರೆಗಳ ದುರಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಗಿ ಇನಾಂಮುಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ರೈತರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊಡಗಿ ಇನಾಂಗಳ ನಿಯಮಗಳು ರೈತರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಿದ್ದ ಜಮೀನಿನ ಆದಾಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರಾವರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ೨೬,೪೦೦ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ, ಕಾರಣ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ೧೭೯೯ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ ವೈವಸ್ಥೆ ಹಿಂದಿನ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ನಿರ್ವಹಣಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿತು. ಅಸಮರ್ಪಕ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಹೊರಡಿಸಿ ಕೆರೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ರೈತರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದಿತು.^{೨೩} ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತರಿಗೆ ದಂಡನೆ ಕುರಿತ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿತು. ಆದರೆ ಈ ಕ್ರಮಗಳು ವಿಫಲವಾಗಿ ರೈತರು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆರೆಗಳ ದುರಸ್ತಿಗಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ ನಿಯಮಗಳ ಪರಿಪಾಲನೆ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸರ್ಕಾರ ವಿಫಲವಾಗಿತ್ತು. ರೈತರ ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಲು ೧೮೨೮ರ ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಕೋಡ್‌ನ ^{೨೪} ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಕೋಡ್‌ನಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿದ ಚಿಂತನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಉದ್ದೇಶವೇ ಅದರ ವಿಫಲತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ರೈತ ತೋರಿದ ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣಾ ಸ್ಥಗಿತತೆಯು, ಮೌನ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಾಗಿತ್ತು, ಹೇರಿಕೆ ನಿಯಮದ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಫಲ ಇದಾಗಿತ್ತು, ಅವರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರೂಢಿಗಳಿದ್ದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನಂಟನ್ನು ಆಡಳಿತ ಗುರುತಿಸದೇ ಹೋದ ಕಾರಣ ರೈತ ಸಮೂಹದ ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಮೌನ ಪ್ರತಿಭಟನೆಗೆ ಆಡಳಿತ ರೂಪಿಸಿದ ನಿಯಮಗಳ ಸೋತಂತಾದುವು.

೪. ಉಪಸಂಹಾರ

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ನಡೆದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ ರೈತರು ಸಂಘಟಿತ ಹೋರಾಟಗಳ ಮೂಲಕ ತಮಗಾದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ರೀತಿ ಹಾಗೂ ಹೋರಾಟಗಳಿಂದ ಪಡೆದ ಪ್ರತಿಫಲಗಳು ಮತ್ತು ರೈತ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರಾಜರು, ರಾಜರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಧೋರಣೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಕಠೋರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವದ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿದ್ದವು, ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಕೂಡ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು, ಸದ್ಯದ ನೋವಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳು ರೈತರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ನೆಲ, ಗೇಣಿ, ಕಂದಾಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಷ್ಟೇ ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಮಿತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ದೇಶ, ಭಾಷೆ, ಸಾಮಾಜಿಕತೆ ಕುರಿತ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೂ ಸ್ಪಂದಿಸಿ, ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, (೨೦೦೬), “ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು”, ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸಮಿತಿ, ವಿಧಾನಸೌಧ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨. ಶಿ.ರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಪ, (೨೦೧೨), “ಮತ್ತರ್”ನ ಆಧುನಿಕ ಭೂಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩. ಎಂ.ವಿ.ನಾಡಕರ್ಣಿ, (೧೯೮೭), “ಕರ್ನಾಟಕದ ರೈತ ಹೋರಾಟಗಳು”, ಅಲೈಡ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

^{೨೨} ಡಾ.ಐ.ವಿ.ನಾಗರಾಜ, “ಟ್ಯಾಂಕ್ ಪಂಚಾಯತಿ ಕಾಯಿದೆ (೧೯೧೧)-ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮, ೨೦೧೨, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ:೩೧೫.

^{೨೩} ಐ.ವಿ.ನಾಗರಾಜ, “ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಧೋರಣೆ (೧೮೩೧-೧೮೮೧)-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಸ್ತಕ:೨೭, ಅಕ್ಟೋಬರ್-ಡಿಸೆಂಬರ್: ೨೦೧೫, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೨೩-೩೦.

^{೨೪} ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಕೋಡ್ ಎಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಕೆರೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರೈತನು ತಾನು ನೀರು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೆರೆಯ ದುರಸ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಲನ ದಾಖಲೆ ಪಾಲುವಟ್ಟು ಗುರುತಿಸಿ, ರೈತ ತನ್ನ ಪಾಲನ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸದಿದ್ದರೆ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, “ಕರ್ನಾಟಕ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು”, ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಧಾನ ಮಂಡಲದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸಮಿತಿ, ವಿಧಾನ ಸೌಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ: ೫೩.

೪. ಮಲ್ಲಕಾರ್ಜುನ ಕೊಡ್ಲಿಗೇರೆ, (೨೦೦೯), “ಕೃಷಿಕ ಹಿತರಕ್ಷಣೆ, ರಾಜ್ಯನೀತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯೋಪಜನೆಗಳು ಸಮೀಕ್ಷೆ”, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಸಂಸದೀಯ ಸುಧಾರಣಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೫. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, (೧೯೯೩), “ಸಮಗ್ರ ವಚನ ಸಂಪುಟ-ಸಂಕೀರ್ಣ ವಚನ ಸಂಪುಟ-೧”, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ವಚನ ಸಂಖ್ಯೆ:೧೦.
೬. ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು, (೧೯೧೬), “ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭುಗಳು-ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ-೧”, ಮೈಸೂರು.
೭. ಜಿ.ಎಸ್.ಕರ್ನಲ್ ಮಾರ್ಕ್ವಿಲ್ಟ್ಸ್, (೨೦೧೨), “ಆಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಥಮ ಇತಿಹಾಸಕಾರ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೭.
೮. ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು, (೧೯೧೬), “ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭುಗಳು-ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ ಭಾಗ-೧”, ಮೈಸೂರು.
೯. ನಾಗರಾಜ್.ಎಂ.ಜಿ, (೧೯೯೭), “ಬಿಡುಗಡೆಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ”, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.
೧೦. ವಿಠಲ ಡಿ.ಪೋತದಾರ, (೨೦೧೨), “ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಜ್ಞಾತತ್ವವಿದ್ದ ಕೆಲವು ತೆರಿಗೆಗಳು-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮.
೧೧. ಕೆ.ಎನ್.ಅಶ್ವತ್ಥಪ್ಪ, (೨೦೧೭), “ಪ್ರಗತಿ ಪರ ಚಳುವಳಿಗಳು-ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸ (ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೦೧೭ರವರೆಗೆ)”, ಸುಭಾಷ್ ಸ್ಟೋರ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
೧೨. ಶಾಮರಾವ್.ಎಂ, (೧೯೧೯), “ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಚರಿತ್ರಸಾರ”, ಬೆಂಗಳೂರು.
೧೩. ಪ್ರವೀಣ್.ಬಿ., (೨೦೧೨), “ಅರಸೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳೆವಣಿಗೆ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೭.
೧೪. ದೇವೇಗೌಡ.ಟಿ.ಡಿ.,(೧೯೯೨), “ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ”, ಚೇತನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು.
೧೫. ಡಾ.ಟಿ.ವಿ.ನಾಗರಾಜ, (೨೦೧೨), “ಬ್ಯಾಂಕ್ ಪಂಚಾಯತಿ ಕಾಯಿದೆ (೧೯೧೧)-ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ”, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಸಂಪುಟ-೨೮.